

**Міністерство освіти і науки України
Інститут педагогіки НАПН України
Інститут філософії НАН України
Інститут історії України НАН України
Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара**

СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ НАУКИ ТА СУЧАСНІ ВИКЛИКИ

**МАТЕРІАЛИ
II Всеукраїнської наукової конференції**

26-27 травня 2017 р.

Частина I

Дніпро

2017

Редакційна колегія:

Токовенко Олександр Сергійович, д.філос.н., проф., декан факультету суспільних наук і міжнародних відносин Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Сергєєв Вячеслав Сергійович, д.політ.н., доц., завідувач кафедри міжнародних відносин Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Горбатенко Володимир Павлович, д.політ.н., проф., заступник директора Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України

Касьянов Георгій Володимирович, д.і.н., проф., зав. відділу новітньої історії та політики Інституту історії України НАН України

Пометун Олена Іванівна, д. пед. н., проф. член-кореспондент НАПН України, головний науковий співробітник відділу суспільствознавчої освіти Інституту педагогіки НАПН України.

Хамітов Назіп Віленович, д.філос.н., проф., провідний науковий співробітник відділу філософської антропології Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України

Крилова Світлана Анатоліївна, д.філос.н., проф., завідувач кафедри філософської антропології Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

Окороків Віктор Броніславович, д.філос.н., проф., завідувач кафедри філософії Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Висоцький Олександр Юрійович, д.політ.н., проф., професор кафедри міжнародних відносин Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Кривошеїн Віталій Володимирович, д.політ.н., проф., завідувач кафедри соціології Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Третяк Олексій Анатолійович, д.політ.н., доц., завідувач кафедри політології Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Вершина Вікторія Анатоліївна, к.філос.н., доц., доцент кафедри філософії, заступник декана факультету суспільних наук і міжнародних відносин з наукової роботи Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Грушецький Богдан Павлович, к.політ.н., доцент кафедри міжнародних відносин Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

С 69 Соціально-гуманітарні науки та сучасні виклики. Матеріали II Всеукраїнської наукової конференції. 26-27 травня 2017 р., м.Дніпро. Частина I. / Наук. ред. О.Ю.Висоцький. – Дніпро: СПД «Охотнік», 2017. – 260 с.

У збірник вміщено матеріали Другої Всеукраїнської наукової конференції «Соціально-гуманітарні науки та сучасні виклики», що присвячені найбільш значущим науковим проблемам у царині політичних, соціологічних, юридичних, історичних, філологічних, педагогічних, психологічних, економічних наук, а також філософії, державного управління, соціальних комунікацій, фізичного виховання і спорту. Рекомендовано для студентів, аспірантів і викладачів вищих навчальних закладів, науковців.

© Колектив авторів, 2017

© ДНУ ім. Олеся Гончара, 2017

причин розлучення батьків дитини; 2) попереднє окреслення варіантів розвитку психологічної проблеми у дитини внаслідок переживання психотравмуючої ситуації; 3) визначення маркерів (епізодичних, залишкових та уразливості) як реакції дитини на розлучення батьків; 4) прогнозування можливих негативних наслідків для дитини впливу ситуації на коротку та віддалену перспективу, на основі чого здійснюється остаточне визначення психологічної проблеми; 5) особливості переживання дитиною ситуації розлучення батьків в залежності від конкретного віку (ранній молодший шкільний вік, середній молодший шкільний вік, предпідлітковий вік); 6) визначення умов, дотримання яких сприяє профілактиці та корекції негативного впливу виниклої життєвої ситуації; 7) визначення шляхів роботи педагога-психолога з усунення виниклих негативних наслідків розлучення батьків на дитину.

Під час практичної підготовки педагогів-психологів значний акцент у роботі за алгоритм-схемою здійснюється на виробленні у студентів діагностичних умінь, навичок визначення внутрішніх ресурсів особистісного потенціалу дитини, а також основам успішної взаємодії, психологічного просвітництва педагогом-психологом батьків та рідних дитини.

Список використаних джерел

1. Аккерман Н. Роль сім'ї у появі розладів у дітей // *Сімейна психотерапія*. – СПб.: Видавництво «Пітер», 2000. – 146 с. 2. Литвиненко І.С., Прасол Д.В. *Проективні малюнкові методики: Методичний посібник*. 3-е вид. / І.С. Литвиненко, Д.В. Прасол. – Миколаїв: Вид-во «Арнекс», 2015. – 160 с. 3. Литвиненко І.С., Прасол Д.В. *Основи екстремальної психології: Навчально-методичний посібник* / І.С. Литвиненко, Д.В. Прасол. – Миколаїв: Вид-во «Арнекс», 2011. – 292 с. 4. Прасол Д.В. *Психодіагностика та корекція в роботі шкільного психолога: методичний посібник*. Вид. 3-тє / Д.В. Прасол. – Миколаїв: Вид-во «Кріт», 2009. – 235 с. 5. Старіков І.М. *Психологія взаєморозуміння у конкретних ситуаціях*. – 5-е вид., перероб. і доп. / І.М. Старіков – Миколаїв: вид-ць Прокopcук Т.Ю., 2011. – 290 с. 6. Суятинова Е.Е. *Психолого-педагогическая помощь детям дошкольного возраста, которые пережили развод родителей* / Е.Е. Суятинова. – *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, III (28), Issue: 55, 2015. – P. 57-60. 7. Фигдор Г. *Беды развода и пути их преодоления. В помощь родителям и консультантам по вопросам воспитания* / Г. Фигдор. – М.: Московский психолого-социальный институт, 2006. – 141 с.

І. В. Музиченко

ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ СТРУКТУРИ ТА ФУНКЦІЙ ЕТНІЧНОЇ СВІДОМОСТІ

Етнічна свідомість є одним з головних понять у етнопсихології. Але, не зважаючи на значну кількість публікацій з цієї теми питання структури та функцій етнічної психології залишається відкритим. До вивчення цієї проблеми звертались такі вчені, як: А. Березін, І. Белявський, І. Вільчинська, Г. Гачев, П.Гнатенко, О.Гриб, І.Данилюк, Л. Дробижева, В. Зінченко, О. Лозова, Л. Орбан-Лембрик, М.Пірен, О. Романенко, Г. Солдатова, Т. Стефаненко, В. Хотинець та ін. Дослідники виділяють різні компоненти, що характеризують структуру етнічної свідомості та визначають різні функції досліджуваного явища.

Низка дослідників (А. Березін, М. Боришевський, Ю. Бромлей, Г. Гачев, Л.Гумільов, В. Зінченко, К. Коростеліна, Ю. Лотман, Л. Орбан-Лембрик, В. Павленко, М. Пірен, Г. Солдатова, Т. Стефаненко, С. Таглін, В. Хотинець) виокремлюють структуру етнічної свідомості відповідно до індивідуального та групового рівнів. Так, групові процеси виникають за тієї умови, що люди, які утворюють певну соціальну спільність (групу), зокрема, й етнос, здійснюють спільні дії та діяльність. У групі (етносі) з'являються спільні для всіх її учасників психічні явища: почуття взаємозв'язку і належності до групи, ідентифікація з групою та почуття «ми». Етнічна свідомість на рівні особистості виступає як цілісна система уявлень про себе, що тісно пов'язана із сформованим у індивіда образом власного етносу. Людина може охарактеризувати свою етнічну спільність, її походження, мову, культуру,

психологічні риси а також власне місце в цій етнічній групі та ставлення до неї.

Основними компонентами етнічної свідомості вчені виділяють стереотипи – недиференційовані, упереджені та стійкі атрибуції щодо власного та інших етносів (Гнатенко П. И., Кострюкова Л. О., Кононов І. Ф. Левкович В. В., Чебан О. М Яремчук О. В. та ін.). Етнічні стереотипи, у свою чергу, поділяються на два види автостереотипи (це думки, судження, оцінки, котрі стосуються певної етнічної спільноти представниками цієї ж самої спільноти (наприклад, висловлювання українців про українську націю) та гетеростереотипи (це сукупність оціночних суджень про інші народи).

Етнічна свідомість, окрім складної структури, має та виконує свої важливі функції, без яких не може розвиватися та належним чином функціонувати будь-яка етнospільнота. Проаналізувавши наукову літературу, ми дійшли висновку, що вчені виділяють наступні функції етнічної свідомості :

1. Консолідує функція - підкреслює факт об'єднання, який відбувається на основі освоєння власне етнічних інтересів, виступаючих найважливішим елементом етнічної свідомості [4].

2. Регулятивна функція - проявляється у визначенні та досягненні етносом конкретних цілей. Серед цілей такого плану - прагнення до суверенітету, соціального та економічного прогресу, збереження духовних і матеріальних цінностей [5].

3. Пізнавальна функція етнічної свідомості - виступає по суті у формі самопізнання. Основна суть пізнавальної функції полягає в усвідомленні свого «ми» і своєї відмінності від інших подібних спільнот [1].

4. Емоційно-оцінна функція - відображає ступінь і рівень міжетнічної взаємодії (ставлення до власної та інших етнічних груп), виходячи з принципу - «ми – вони». Ця функція служить свого роду регулятором міжетнічних відносин. На основі емоційно-оцінної функції здійснюється змістовне наповнення образів – «ми» і «вони». Більш повно функція розкривається через духовний феномен - самооцінку. В якійсь мірі ця обставина пов'язує емоційно-оцінну функцію з ціннісною [6].

5. Ціннісна функція - визначає сукупність ідейних установок, поглядів, переконань, формує ідеали, принципи, які визнаються стоять над усім іншим і до яких прагнуть представники етнічної спільноти. Ціннісна функція становить сутність і умови повноцінного буття етносу [2].

6. Соціально-психологічна функція - підкреслює взаємозв'язок і взаємозумовленість суспільно-психологічних особливостей етнічної свідомості, що проявляються в поведінці, темпераменті, манері спілкування і психіці загалом [3].

Отже, етнічна свідомість – феномен, який має складну структурованість та багатофункціональність у своєму наповненні. Так, етнічна свідомість на рівні особистості виступає як цілісна система уявлень про себе, що тісно пов'язана із сформованим у індивіда образом власного етносу. На рівні етносу вона виступає як система загальних уявлень більшості членів етносу про власну етнічну групу, її походження, основні особливості культури і психічного складу, тобто система колективних уявлень про себе. Крім того, до основних компонентів етнічної свідомості можна віднести стереотипи, що поділяються на автостереотипи та гетеростереотипи.

Список використаних джерел

1. Грив О. В. *Національна та етнічна свідомість як соціокультурний феномен [Текст] : дис... канд. соціол. наук. / Олександр Володимирович Грив; Львівський держ. ун-т ім. І.Франка. - Л., 2012. - 173 с.*
2. Дробижєва Л. М. *Національное самосознание: база формирования и социально-культурные стимулы развития / Л. М. Дробижєва // Сов. этнография. - 1989. - № 5. - с. 3-17.*
3. Лозова О. М. *Психосемантика етнічної свідомості О. М. / Лозова-К. : Освіта України, 2011. - 402 с.*
4. Пірен М. І. *Основи етнопсихології / М. І. Пірен-К. : Наука, 1996. - 360 с.*
5. Романенко О. В. *Внутрішня форма слова як інструмент опису етнічної свідомості [Електронний ресурс] / О. В. Романенко // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Сер. : Романогерманська філологія. Методика викладання іноземних мов. - 2014. - № 1103, вип. 78. - С.*

ЕКЗОГЕННІ ТА ЕНДОГЕННІ ФАКТОРИ СТРЕСУ В УЧНІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКІЛ-ІНТЕРНАТІВ

Проблема дослідження стресу та стрес-факторів є актуальною для сучасної психологічної науки. Знаючи природу стресу та основні стрес-фактори, ми можемо мінімізувати вплив стресорів на особистість учнів інтернатних закладів.

Поняття «стрес» досліджували вітчизняні та зарубіжні психологи: Є. Барань, Л. Бізо, Н. Водоп'янова, Дж. Гринберг, І. Ібрагімова, В. Зарицька, О. Кікоть, О. Кузнецова, Г. Мигаль, В. Петровська, О. Протасенко, С. Рязанцева, О. Тимченко, Т. Федорів, Ю. Щербатих та ін. Проблема стресу залишається актуальною у сфері загальної та вікової психології, а особливо, проблема визначення екзогенних факторів стресу, що впливають на особистість учнів закладів інтернатного типу.

З огляду на вищезазначене, перш ніж виокремлювати фактори стресу, доречно визначити поняття «стрес», «фактори стресу», «екзогенні фактори стресу» та «ендогенні фактори стресу».

Науковці розглядають стрес з двох точок зору: процесуальної та системної. З процесуальної точки зору стрес визначається як сукупність послідовних дій, що забезпечують реакцію (відповідь організму на зовнішнє чи внутрішнє подразнення) на сприйняття загрози, на складну життєву ситуацію, на зміни навколишнього середовища або умов життя.

Із системної точки зору стрес розглядається із зовнішньої та внутрішньої сторони. Із зовнішньої сторони стрес визначається як стан, обумовлений негативними обставинами, умовами, в яких перебуває людина; із внутрішньої – як неспецифічне фізичне та психологічне самопочуття, що виникає в результаті зовнішньої негативної дії.

Фактори стресу (синоніми: стресор, чинник стресу) – це зовнішні та внутрішні впливи на людину, які призводять до стану стресу.

Екзогенні фактори стресу – це фактори навколишнього середовища (у тому числі інформація), що викликають порушення гомеостазу.

Ендогенні фактори стресу – це фактори, що формуються в самому організмі (психологічні, фізичні й інтелектуальні особливості індивідуума). Вони можуть виникати як наслідок впливу зовнішніх стресорів, або самостійно викликати порушення гомеостазу (наприклад, втома, біль, запалення й ін.) [2].

Учні, які навчаються в школах-інтернатах, складають складну і специфічну категорію дітей. Т.Войцях та А.Щербина [3] стверджують, що вихованці шкіл-інтернатів характеризуються нестійкою, неоднозначною самооцінкою, високим рівнем тривожності, імпульсивності, агресивності, наявністю комплексу неповноцінності, відчуття малоцінності своєї особистості. Аналогічної думки додержується О.Кузьміна: «Для вихованців інтернатних закладів притаманне однозначне ставлення до себе, що в основному характеризується негативною чи заниженою самооцінкою. Вони часто перебувають у стані тривоги, напруження, невпевненості».

Ю. Бондаренко [1], говорячи про вихованців інтернатних закладів та поділяючи думки Л. Канішевської, О. Лебедева, Н. Неупокоевої, вважає, що типовими для таких дітей є проблеми: 1) соціально-побутового характеру, оскільки у вихованців обмежені уявлення щодо можливостей догляду за собою, прибирання оселі, готування їжі, реалізації соціальних ролей тощо; 2) соціально-трудового – недостатньо розвинуті знання, уміння й навички самообслуговування; 3) соціально-економічного – відсутність умінь придбання товарів, досвіду планування й розпо-